

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

10e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1902

Onbeschreven of weinig bekende munten van het graafschap Holland en Zeeland.

I

Half dordrechtisch schild van JAN VAN BEIEREN.

JAN VAN BEIEREN, door zijn wreedheid bekend onder den naam van JAN ZONDER GENADE, (JEAN SANS PITIÉ), elekt van Luik, jongste zoon van AALBRECHT VAN BEIEREN, geboren in 1373, was slechts 16 jaar oud, toen de Paus zijn verkiezing tot bisschop van Luik, aan het einde van 1389 1) bekrachtigde.

Niet de minste roeping tot kerkvorst in zich gevoelende, maar daarentegen krijgshaftig, dapper en hebzuchtig van aard, legde hij na een onrustige regeering, in 1418, het bisschoppelijk gewaad af.

Van dien tijd af waren zijn oogen op de landen van zijn nicht JACOBA VAN BEIEREN gericht.

Aan het hoofd der kabeljauwsche partij, heer van het Gooi en Woerden, Brielle en het land van Voorne, nam hij in 1418 onverwachts Rotterdam in. Dit had in 1419 tengevolge, het voor JACOBA zeer nadeelige verdrag van Woudrichem, waarbij aan

1) Bon J. DE CHESTRET DE HANEFFE, *Numismatique de la Principauté de Liège* etc. page 174.

JAN VAN BEIEREN heel wat steden en heerlijkheden werden afgestaan. Hij zou dat alles „erfelijk ter leen hebben van mynen heere en vrouwe van Braband”

Openlijk heeft hij na dien tijd nooit den titel van graaf van Holland en Zeeland gevoerd; op zijne munten staat hij steeds als FILIVS HANONIAE HOLLANDIAE ET ZEELANDIAE vermeld.

Toen JAN VAN BEIEREN den 26 april 1420 te Middelburg werd gehuldigd 1), „vermaakte” hij den volgende dag het stadsbestuur.

Bij die gelegenheid kreeg hij van de stad „twee rode lakene van Damassche” ten geschenke, elk 8 ellen lang en die per el 4 fransche kronen van 4 schellingen 6 gr. kostten, bovendien nog twee zilveren stoopkannen, die aan zilver, £ 11 : 13 : 1 en aan fatsoen £ 2 : 14 deden, welke juweelen te Brugge waren gekocht.

Later, in november van dat jaar, toen de graaf met zijn echtgenoot opnieuw een bezoek aan Middelburg bracht, kreeg deze laatste verschillende zilveren stukken, waaronder 6 kroezen, „wel gesneden” ten geschenke, die aan de stad een uitgaaf van £ 11 : 2 : 10 hadden bezorgd.

Den 20 juni 1418 schonk JAN VAN BEIEREN aan Dordrecht het „recht” munt te slaan, een opmerkelijk feit, zegt VAN DER CHIJS, daar dit tot nu toe als een „gunst” was beschouwd. De overige hoofdsteden van zijn rijk hadden echter hierbij ook een

1) H. M. KESTELOO, *Stadsrekeningen van Middelburg 1365—1449*, blz. 304 in *Archief Zeeuwsch Gen.* deel V.

woordje in 't midden te brengen, want, lezen wij: 1) „Item dat wii onse Munte van Hollant tot geenre tijt openen noch ordineren en sullen dan bii onser rade ende bii onsen hoeftsteden als Dordrecht, Haerlem, Delff, Leiden ende bi consente ende ordinantye van hem luden ende die te Dordrecht te leggen ende nergent anders”.

Het weinig edel karakter van den graaf maakt het begrijpelijk, dat het gehalte zijner munten zelden van de beste kwaliteit is geweest 2), vandaar dat het tusschen hem en de regeering van Dordrecht niet altijd couleur de rose was. Wij weten dan ook, dat hij in mei 1424 aan de dordtsche municipaliteit heeft moeten vragen weer te mogen munten, een daad, die hij in november van dat jaar nog eens herhaalde. Dit bewijst, dat het munten hem misschien een tijdlang moet zijn verboden geweest.

JAN VAN BEIEREN heeft, onder meer, twee typen van heele en halve schilden doen slaan. Op het schild van het eerste type ziet men den graaf gezeten tusschen *twee wapenschilden*; het woord DORD op het voetstuk. Het tweede type vertoont den graaf slechts met *één wapenschild* aan zijn zijde, terwijl DORD niet meer op het voetstuk vermeld staat.

De heele en halve schilden met de twee wapens zijn zeer zeldzaam, ze zijn bij VAN HOUWELINGHEN

1) V. D. CHIJS, deel *Holland en Zeeland*, blz. 336.

2) GROEBE, *Handleiding tot de kennis der Ned. Munten*, zegt dat de johannesgulden of schild van JAN VAN BEIEREN een gehalte had van 15 caraat 8 gr. Door de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden is deze munt buiten omloop gesteld.

en bij VAN ALKEMADE afgebeeld, en naar dezen door VAN DER CHIJS op plaat XI n°. 2 en 3 overgenomen. Het heele schild van dit type is tot heden niet teruggevonden, het halve berust in de rijke verzameling van het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage — zie *Aanwinsten Kon. Penning-Kabinet 1890* — en wordt thans door ons beschreven.

De voorzijde heeft:

† IO H^{IS} † DV † BATA † FILII † HOLLANDIÆ † S † †

De graaf, gezeten in een gothischen zetel, rust met de linkerhand op het wapenschild van Paltz-Beieren; in de rechter een zwaard opwaarts houdende, terwijl zijn rechterarm steunt op het wapenschild van Beieren. Op het voetstuk leest men DORD (de rechtervoet is tusschen de letters D en O geplaatst).

Keerzijde: Een gebloemd en versierd kruis. Het is gevat in een vak van vier bogen, door een parelrand omgeven. In de vier buitenhoeken, klaverblaadjes.

Omschrift: † † PC † VICIT † † PC † RENONAT
† † PC † IMPERT

Goud, gewicht 1.7 w., Koninklijk Kabinet, zie pl. IV n°. I.

Het omschrift van het bij v. d. CHIJS, naar ALKEMADE, afgebeeld exemplaar is als volgt:

† IOH^S † DV † BATA † FILII † HOLLANDIÆ
† ZEL', terwijl ook de teekening der figuren in vele opzichten met de door ons beschreven munt verschilt.

In maart 1421 1) verscheen de ordonnantie voor

1) v. d. CHIJS *Loc. cit.* blz. 343.

het slaan te Dordrecht van heele en halve schilden. Zij luidt als volgt:

. „In den yersten eenen penning van goude, „geheytt en eenen schilt, die houden sal in den alloy „seventien krate fijn gouts opter toetsen, oude Vranc- „rijxe Croonen voir fijn gereckent, en dier scilde „sullen gaen optie Troysche Marcke suevenentses- „tich, Ende hier af sullen onse Muntmeesters „voirss. hebben te remedie in den aloy een greyn „fijn gouts onder der naelden ende inder snede „dordalven Engelse van elker marcke wercks. Item „sullen sy noch doen maken ende wercken van „goude eenen halven scilt, die houden sal in den „alloye sestien ende een half krate fijn gouts als „voirss. staet, Ende dier penningen sullen gaen „hondert vijfde ende dertich op elke marke troysche „gelijc voirss. staet, Des sullen onse muntmeesters „voirss. hebben te remedie in den alloye een greyn „fijn gouts onder der naelden voirss. Ende in der „snede drie Engelse van elker marcke wercks”.

In augustus van dat jaar 1) was de koers der „Guilhelmus Hollantse” schilden bepaald op 3 scell. 6 den. grooten of 42-, een „Johannes Beijerse scilt” daarentegen op slechts 3 scell. 4 den. of 40 grooten.

In september daarop werden beide munten in koers verhoogd en deden toen respektievelijk 43 en 41 grooten.

Een jaar daarna werden nogmaals schilden op dezelfde voorwaarden aangemunt.

Of het door ons afgebeelde halve schild in 1421

1) v. d. CHYS, blz. 347.

of wel in 1422 is vervaardigd, valt niet met zekerheid te zeggen.

ALKEMADE stelt het gewicht der Johannes Beyersche schilden met de *twee wapens*, op 2.6 w. en zegt er bij, dat de schilden met het *enkele* wapenschild zwaarder waren.

Van het gewicht der halve schilden spreekt hij niet. Wij kennen dit evenwel uit het exemplaar van het Kon. Kab., dat, zooals wij gezien hebben, 1.7 w. weegt, terwijl een half schild met het enkele wapenschild, dat eveneens in die verzameling berust, een gewicht van 1.8 w. heeft.

Dit komt overeen met het beweren van ALKEMADE, die zegt, dat deze laatste muntsoort iets zwaarder was.

Lezen wij nu in de aangehaalde ordonnantie van 1421, dat 135 stuks uit het mark trooysch moesten komen, met drie engelse als remedie, dan krijgen we als gewicht van ieder half schild: $157 \times 32 = 5024$ azen, gedeeld door $135 \frac{5024}{135} = 37 \frac{59}{135}$ azen gelijk 1.8 w. 1)

Ons exemplaar uit het Kon. Kabinet heeft, zoo als wij gezien hebben, een gewicht van 1.7 w. of 35.4 azen, terwijl het halve schild met het enkele wapenschild — v. D. CHIJS XI n°. 5 — 1.8 w. of 37.4 azen weegt.

Volgens deze uitkomsten komen de halve schilden in 1421 aangemunt, wat het gewicht betreft, dit laatste type het meest nabij.

De heele en halve schilden met het ongewone type van de twee wapenschilden en met de ver-

1) DE KANTER, *Handboekje voor de Ingezetenen der prov. Zeeland*, blz. 48.

melding der stad „Dord” op het voetstuk, daarbij iets minder dan noodig was wegende, zullen wel spoedig door het gewone schild-type met één wapenschild zijn vervangen.

De munten van JAN VAN BEIEREN waren om hun slecht allooi bij de naburige landen al weinig genoeg gewild, zoodat een nieuw type voor hem verre van voordeelig moest zijn.

In de rekeningen der stad Dordrecht, uitgegeven door mr. CH. M. DOZY, komen op het jaar 1420, halve schilden voor:

„Gegeven den 4 hoeftmans voernoemt ende den 2 „bannierdraegers MEEUS TATER ende GILLYS VAN „HALLE 's daechs een halve schilt tot 29 budd (bod-dragers) = ₧ 60 : 18.”

Een andere post van dat zelfde jaar geeft „4075 „schilden, compt 3396 croonen 2 s. vlaems.

Elcx een holl. schilt ende waeren 480 man comt „400 croonen van goude”.

Eindelijk lezen we nog aldaar, dat 80 gouden schilden, den schilt voor 32 leeuwen gerekend, gelijk waren aan ₧ 170 : 13”.

Dit zullen wel alle hollandsche schilden zijn geweest.

II

Twee derde gouden leeuw of leuken van FILIPS DEN GOEDE geslagen in den Haag.

De tweede munt, die wij wenschen te beschrijven, is een $\frac{2}{3}$ leeuw of leuken van FILIPS DEN GOEDE.

De munten van dezen vorst, die niet minder dan JAN VAN BEIEREN zijn voordeel heeft weten te doen

met de benarde toestanden van zijn nicht JACOBA, of Vrouw JACOB, zooals zij eigenlijk heette, zijn volgens VAN DER CHIJS in drie rubrieken te deelen:

FILIPS DE GOEDE *als erfgenaam* 1425—1428,

FILIPS DE GOEDE en JACOBA 1428—1433,

FILIPS *als graaf* 1) 1433—1467.

Onze munt, die *niet* door VAN DER CHIJS is afgebeeld noch beschreven, behoort tot dit laatste tijdperk.

De voorzijde vertoont een linksgewenden leeuw, in een gothisch kompartiment, door een parelrand omgeven, aan beide zijden daarvan vuurstaal en vonken.

Omschrift: PHS ꝥ DEI ꝥ GV ꝥ BV RG ꝥ CO ꝥ HO L ꝥ

Kz: Het uit zeven kwartieren bestaande bourgondisch wapenschild op een gebloemd kruis rustende, door een parelrand afgezet.

Omschrift: ꝥ SIT ꝥ DOMINI ꝥ QUI ꝥ BENE DIC-
TVM ꝥ AMEN ꝥ

Goud, gewicht 2.3 gr., Kon. Kabinet. *Aanwinsten* 1882, zie Pl. IV n°. 2. 2)

V. D. CHIJS vermeldt zoowel de ordonnantie 3) als de instructie, waarnaar dit zeldzame muntje in den Haag is vervaardigd.

1) Den 26sten april 1433 werd hertog FILIPS VAN BOURGONDIE in Middelburg als graaf van Holland en Zeeland gehuldigd. Men vierde toen feest in de stad, „sodat die veynstē (vensters) vand' stede-huse behangh waēn met eenre pelle". Even als bij de vorige huldiging, zegt de heer KESTELOO, werden die pelle en de kleeden en kussens, die op de banken van het stadhuis gelegen hadden, door 's graven dienaars medegenomen en moest er de lossing voor worden betaald. KESTELOO, *Stadsrekeningen*.

2) Een tweede exemplaar van deze zeldzame munt bevindt zich in handen van den heer J. SCHULMAN te Amsterdam.

3) V. D. CHIJS, *Graven van Holland en Zeeland*, blz. 41.

De eerste dateert van 18 januari 145³/₄; de tweede van april van dat zelfde jaar. Beide zijn in dier mate gelijk, dat we slechts de ordonnantie zullen vermelden.

Zij luidt als volgt: „In den eersten „gouden Leeuwen van 23 karaten fijn alloy, ende „van 57¹/₂ in der sneden in den troysschen marcke, „tot enen vierendeel van eenen karate te remedien „in den alloye, ende eenen halven engelschen ter „remedien in den gewichte, Welcken penninck „loop hebben zal voir vyff schellingen (d. i. 60) groot „onser Vlaemischen munte, nu loip hebbende, „Ende eenen anderen penninck van goude, geheeten „Leeutgen, van gelijcken alloye van 86¹/₄ in der sneden, „in den troysschen marcke, een quartir van karate „ter remedien in den alloye ende eenen engelschen „ter remedien in den gewichte, die welcke loip „hebben sal voor drie scellingen vier penningen (40) „groot munte voorscreven 't stuck.”

De ordonnantie door den graaf aan de vlaamsche muntmeesters gegeven tot het slaan dezer soort munten is eveneens van januari 145³/₄.

Zie hier wat DESCHAMPS DE PAS over het verschijnen van deze stukken schrijft: 1)

„Le changement de monnaies était trop profitable „au souverain pour que PHILIPPE LE BON ne saisît „pas l'occasion qui se présentait. Aussi le 18 janvier „145³/₄ parut une ordonnance prescrivant la fabri- „cation de nouvelles monnaies d'or appelées Lyon „et Lyonceau. L'instruction donnée à la même

1) DESCHAMPS DE PAS, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre*.

„date contient les renseignements sur l'aloi et le „poids de ces pièces.”

De lyonceau is bij DESCHAMPS DE PAS afgebeeld op plaat XXI n°. 52 en weegt 54 „grains”

Daar de instructie voor het haagsche munthuis van 29 april 1454 dateert en er inderdaad vóór augustus van dat jaar geen leeuken zijn vervaardigd, heeft Vlaanderen de primeur van die geldstukken.

Het leeuken van Brabant is tot nu toe niet teruggevonden, toch is het mogelijk, dat, even als dat voor Holland is geschied, ook voor het hertogdom Brabant $\frac{2}{3}$ leeuwen in gering aantal zijn vervaardigd. In de instructie van den 11^{den} juni 1454 1) voor de muntmeesters van Mechelen, komt de „lionceau” voor, maar aangezien de rekeningen van dat munthuis verloren zijn gegaan, is het niet uit te maken of er naar deze instructie „lionceaux” vervaardigd zijn. In het graafschap Henegouwen is dit *wel* het geval geweest 2).

De leeuken of leeutjens zijn in den Haag geslagen tusschen 1 aug. 1454 en 4 aug. 1455, door de muntmeesters PIETER TACK en DIRK VAN BEAUMONT. De stempels daarvoor waren geleverd door den ijzersnijder PHILIPPUS PELGRIMSZ. VAN WAETSELAIR, 3) die voor iedere proef (leeuw en gulden leeuken) „oudergewoonte” zegt de rekening, een marc silvers

1) ALPH. DE WITTE *Hist. monétaire des ducs de Brabant*, II p. 16.
LÉOP. VAN DEN BERG beeldt in zijn *Cat. descriptif des monnaies frappées à Malines* de „double tiers du lion” af (blz. 24), maar zegt er bij, dat hij dit stuk naar v. d. CHIJS heeft overgenomen.

2) R. SERRURE, *Dict. géogr. de l'hist. monétaire belge*, p. 151.

3) v. d. CHIJS, *loc. cit.* blz. 430.

tot xxii β IX den. gr. t marck ontving, wat te samen de waarde vertegenwoordigde van II ₰ v β VI den. gr.

De instructie had bevolen, dat gedurende een geheel jaar van iedere 300 vervaardigde leeuken één exemplaar in de bus moest worden gedaan. Bij de opening der muntbus den 26ten november 1455 te 's-Gravenhage, vond men dat „aan gulden penningen, gehecten leeuken en zijn twee deelen van leeuwen of lyoenen gewrocht was 57 13 leeuken”¹⁾. Dit gering getal verklaart hun groote zeldzaamheid. In vroegere noch in latere rekeningen worden meerdere leeuken verantwoord.

De muntmeesters hadden de nieuwe geldstukken $\frac{1}{16}$ van een engels op elke mark gouds te licht gemaakt; zeer tot hun schade waren zij nu verplicht den graaf 57 pond 13 sc. 2 den. gr. 9 mite terug te betalen. 2)

Het haagsche munthuis heeft niet lang gewerkt. Het was door FILIPS gehuurd van een zekeren WILLEM ENGBRECHTSZ. scout, met het doel er tijdelijk in te munten „den tijt van twee jaren lanck” — er was namelijk oneenigheid ontstaan met de dordtsche munt — het stond bij de groote of Sint-Jacobs kerk.

De huur bedroeg 13 ₰ 10 sc. gr. Vlaems's jaars.

Na mei 1456 is geen post wegens huur van dit huis meer geboekt, wat begrijpelijk is, daar de verzoening met Dordrecht, zeer ten nadeele van deze stad in dat jaar had plaats gehad.

De leeuwen en leeuken vertoonen geen ken-teeken van in een ander munthuis te zijn vervaardigd, maar de dordtsche roos staat er natuurlijk *niet* op.

1) In de ordonn. van 14 dec. 1489 — zie blz. 288 van deze aff. — wordt de koers der $\frac{2}{3}$ leeuwen op „trois souls quatre deniers” gesteld.

2) v. D. CHÏJS, *loc. cit.* blz. 429.

III

*Zilveren carolus-gulden van KAREL V,
geslagen te Dordrecht.*

De groote zilveren carolus-gulden was vóór het ontdekken van het exemplaar, dat wij thans gaan beschrijven voor het graafschap Holland en Zeeland niet bekend.

Toen in Duitschland een zilverstuk van grooten omvang, de thaler, was ingevoerd, was het een van zelf sprekend feit, dat dergelijke zware zilvermunten ook in de omringende rijken moesten worden aangemunt, wilde men niet geheel gebukt gaan onder den grooten toevoer dezer nieuwe thalers, die, overal waar zij zich vertoonden, zoowel bij het gewone publiek als bij de kooplieden, in groote mate het burgerrecht verwierven.

De keizer kon dit voor zijn landen van „par-deçà” zeer gemakkelijk doen, want de onlangs ontdekte rijke zilvermijnen van Amerika brachten het zilver in groote hoeveelheden naar Europa.

Misschien is Vlaanderen het eerst begonnen met het doen vervaardigen van groote zilveren carolus-guldens, ofschoon de juiste datum daarvan niet bekend is.

In ieder geval komen ze daar het eerst voor in de rekening van JACQUES DE DECKÈRE, 1) loopende van 6 sept. 1539 tot 30 mei 1544. Het stuk gold toen 20 patars en was geslagen op een gehalte

1) L. DESCHAMPS DE PAS, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison d'Autriche, 1482—1556 (Suite) Revue de num. belge* 1876 p. 91.

van 10 penningen fijn zilver, het woog 14 engels 30 azen. Later was dit type van munten, zegt DESCHAMPS DE PAS, bekend onder den naam van „patagon”.

Even als dit voor Brabant en voor Gelderland het geval is, — waarover later — schijnen voor Vlaanderen twee typen van zilveren carolus-guldens te zijn vervaardigd.

Het eerste type, door DESCHAMPS DE PAS op pl. II n°. 16 afgebeeld, is veel eenvoudiger van teekening dan het tweede, door n°. 17 weêrgegeven, waarop de keizer met een rijk versierd kuras is getooid. Op de munten van het eerste type ziet men hem slechts door een eenvoudigen mantel bedekt, en vindt men het wapenschild op de kz. ongekroond.

De heer DE WITTE laat den zilveren carolus-gulden in 1543 verschijnen. Ook deze schrijver geeft de beide typen in nog grooter verschil van details op zijn plaat xxxix n°. 667—671 weer.

De zilveren carolus-gulden voor Holland, dien wij thans gaan beschrijven, behoort tot het eenvoudige type, waarop de keizer met den mantel is gekleed en is te Dordrecht geslagen.

Vz. Het gekroonde borstbeeld van den keizer met korten baard, naar rechts ziende, door een op de borst geopenden mantel omhangen, waarop men een keten — dien van het Gulden Vlies? — flauwtjes aangegeven kan zien.

Omschrift: CAROLVS · D · G · ROM · IMP · HISP · REX · flauw zichtbare binnenrand.

Kz. Het in vijf kwartieren gedeeld, ongekroond

wapenschild van KAREL V op een eenvoudig ge-
bloemd kruis rustende.

Omschrift: ☉ DA · MIHI · VIRTVTEN · CONT · HOSTES ·
TVOS · dubbele binnenrand. Zilver, gewicht 22.5 w.

Kon. Kabinet. Zie *Aanwinsten* 1881. Afkomstig
uit het Leidsche Kabinet. Zie pl. IV n°. 3.

v. D. CHUYS vermeldt deze muntsoort voor Holland
niet. De instructie daartoe is niet onder de
papieren der grafelijk holl. munt op het Rijks-
archief aanwezig, zooals de heer FRED. CALAND,
oud-kommies bij dat archief, na nauwkeurig per-
soonlijk onderzoek, mij wel heeft willen melden.

Wij kennen evenwel de ordonnantie, die van 22
februari 154 $\frac{2}{3}$, dateert, uit andere plaatsen en weten,
dat het gehalte uit 10 penningen fijn zilver bestond,
dat zij 14 engels 30 azen of 22.97. w. moesten
wegen en dat er 10 $\frac{113}{100}$ 1) carolus-guldens uit het
mark trooisch moesten worden gemaakt.

Er blijft nog over melding te maken van de kwestie
welk type der carolus-guldens het eerst is geslagen.

DESCHAMPS DE PAS en de heer DE WITTE zijn in
dit opzicht van geheel tegenovergesteld gevoelen,
terwijl v. D. CHUYS de meening van den eerst ge-
noemde is toegedaan 2).

De eerste gaat uit van de meening, dat de eenvoudige
voorstelling der figuren den keizer moet hebben
mishaagd, en dat hij spoedig een fraaiër bewerkt
geldstuk daarvoor heeft in de plaats gesteld.

Den heer DE WITTE is het evenwel gelukt het

(1) *Placards de Flandre*. T. I pp 507-508. DE WITTE *loc. cit.* p. 182
v. D. CHUYS. *Gelderland*, blz. 338.

(2) v. D. CHUYS, *Gelderland blz.* 180.

bewijs te leveren, dat juist het type waarop de keizer met het kuras bekleed is, het eerst is geslagen, zooals uit het volgende blijkt:

In de „*Evaluacion de toutes pièces d'or et d'argent ayant cours,*” te Gent in 1546 gedrukt, komt de carolus-gulden voor, van het zoogenaamde fraaie kurastype me een gekroond wapenschild op de keerzijde, terwijl daarentegen in de *ordonnantie statuyt ende Permissie der K. M. van den Gouden ende Silveren penninghen Gheprent in de vermaerde Coopstadt Aemstelredam* bij JAN EWOUTZON anno 1560, de beide typen zijn afgebeeld. Daar wordt het manteltype aldus omschreven (1) „Neuwen silveren Carolus van der K. M. nu nieuwe gemunt int Jaer 1554”. Ten overvloede zien we bij den heer DE WITTE nog een carolus-gulden van dit eenvoudige manteltype, waarop de Keizer als een afgeleefd man met zeer oude trekken is afgebeeld.

Men mag dus aannemen, dat de hollandsche carolus-gulden van het Kon. Kabinet tusschen 1552 en 1558 is geslagen.

In Gelderland heeft men carolus-guldens vervaardigd, ten getale van 3.133 stuks, tusschen de jaren 1546 'en 1552, en 27.569 exemplaren tusschen 1552-1558. (2)

v. D. CHJS beeldt slechts één type af, het is dat waarop de Keizer met mantel is gekleed en dit is zeker tusschen 1552 (2) en 1558 vervaardigd. (3)

(1) ALPH. DE WITTE l. c. blz. 210.

(2) v. D. CHJS *Hertogen v. Gelderland*, blz. 180.

(3) TH. M. ROEST beschrijft onder n°. 557 een tweeden silveren carolus-gulden, deze, afgebeeld in *Revue belge* 1861, pl. XII n°. 876 is van het oudste- of kurastype.

In Brabant werden te Antwerpen,¹⁾ tusschen 1542—1558, 827.716 zilveren carolus-guldens aangemunt. In het munthuis te Maastricht van 1549—1552 en van 1552—58, 29.381 stuks. Van beide typen heeft men guldens vervaardigd, vermoedelijk werd het manteltypè dus te Maastricht na 1552 aangemunt.

In Zuid-Nederland, steeg de koers van deze geldstukken bijna ieder jaar, steeds hooger wordende, totdat hij in 1616 op *f* 1.14½ zijn hoogtepunt bereikte.

In Noord-Nederland bleef men in rekeningen den carolus-gulden als een muntstuk van 20 stuivers aanzien. Het in 1680 ontstane geldstuk, dat op 20 stuivers werd gesteld, kreeg dan ook den officiëlen naam gulden.

IV

*Halve Stuiver of groot van FILIPS DEN SCHOONE
in 1492 te Dordrecht geslagen.*

Vz. *P^hS+ARChIOV*×AVSM+BG×C0+h0+z×3
tusschen twee parelranden.

In het veld het wapenschild van Oud- en Nieuw-Bourgondië, gedekt door een middenschild, links Holland, rechts de arend van den Roomsch-Koning.

Kz. Gevoet kruis, in het midden een roos. In de vier hoeken beurtelings een leeuw en een kroon.

Omschrift: BENEDI - C + ANIT × MET × ON - O
× I×9Z

Zilver, gewicht 1.60 w., Mijne verzameling.

Zie Pl. IV n°. 4.

Het type is gelijk aan dat, afgebeeld bij v. d. CHIJS,

(1) DE WITTE. blz. 194 en volgende.

pl. xx nos 39-43, behalve dat op onze munt de kroon als aanvangsteeken is vervangen door een ✠, terwijl op de keerzijde het versierde kruis is veranderd in het eenvoudige, het omschrift in vier deelen scheidende kruis, dat op de heele en halve grooten na 1494 geslagen, voorkomt.

Ook heeft het omschrift: ✠ MAXIMILIAN. REX
 ◦ROMAN. PONT. plaatsgemaakt voor het bekende:
 BENEDIC ANIMA MEA DOMINO.

Vlaanderen heeft eenige munten doen slaan, die zooals DESCHAMPS DE PAS op blz. 151 van zijn bekenden „*Traité*” zegt: (qui) „pourraient être également les premières émises par les ordres de „l'archiduc, lorsqu'il fut majeur”. Deze voeren geen jaartal, hebben echter ook het „Benedic anima mea Domino” van ons muntje op de keerzijde.

Op de brabantse heele en halve grooten (1) te Antwerpen, tijdens de minderjarigheid van FILIPS geslagen, komt deze vorst met vollen titel voor; hier is het type geheel gelijk aan het hollandsche stukje, dat wij thans beschrijven, de muntteekens natuurlijk uitgezonderd; ook komt er geen jaartal op voor.

Juist omdat de brabantse munten tijdens de minderjarigheid vervaardigd, geen jaartal, zelfs nu en dan geen muntteken dragen, is, zegt de heer DE WITTE, de juiste rangschikking er van zoo bijzonder ingewikkeld. (2)

Ons stukje met het jaartal 1492 is dus een aanwijzing dat de heele en halve grooten, waarop de naam van MAXIMILIAAN niet meer voorkomt, FILIPS

(1) ALPH. DE WITTE, *loc. cit.*, pl. 34, nos 591-594.

(2) ALPH. DE WITTE, *l. c.* blz. 67.

daarentegen zijn vollen titel voert, in Vlaanderen en ook in Brabant in 1492 kunnen zijn geslagen. 1)

MAXIMILIAAN, wiens trots, na de ondergane vernederingen te Gent en te Brugge, wel wat zal zijn gefnuikt geweest, kan, tevens om zijn volk te gelieven, toen gelast hebben den vollen titel zijns zoons op de nieuwe munten te plaatsen.

Ook met het oog op de voortvarendheid en het heerschzuchtig karakter van FILIPS, wordt het verklaarbaar, dat twee jaren, vóór hij zelfstandig mocht regeeren, reeds munten op zijn naam zijn uitgegeven.

De ordonnanties voor het graafschap Holland en Zeeland, zijn, op een tweetal na, verloren gegaan.

De oudste, te Breda uitgegeven, dateert van 14 dec. 1489. Zij komt voor in het groot placaet boeck van Mr. CORN. CAU op blz. 2758 en v. Aan het einde der ordonn. lezen wij: „'t selve placaet is mutatis mutandis aen alle de Nederlandtsche Provincien toe ghesonden, ende inde respective Hoofdsteden ghepubliceert.”

Over het slaan van grooten vinden we daar: „Item se forgera esdictes monnoyes un denier d'argent, nommé gros, à cinq deniers d'argent le Roy . . . qui aura cours pour un gros. Het zijn de stukken afgebeeld bij v. D. CHYS op pl. xx n°. 40—44. Over de omschriften op de munt staat niets vermeld.

De tweede ordonnantie is van 26 augustus 1493.

M. DE MAN.

(1) DE WITTE, *L. c.* blz. 84. Dit komt overeen met de rekening van PIERRE COBBE *maître particulier de la monnaie d'Anvers*, loopende van 9 dec. 1492 tot 10 sept. 1493, waarin 165.410 gros, aux armes en plein champ, worden verantwoord.

